

Zemlinsky Quartet

Schuberts Strijkkwintet

Uitvoerenden

Zemlinsky Quartet
Pieter Wispelwey

strijkkwartet
cello

Programma

Beethoven
Janáček
Schubert

Strijkkwartet op. 95
Strijkkwartet nr. 1 'Kreutzer-sonate'
Strijkkwintet

Programmatoelichting

Zelden schreef **Beethoven** zulke gedrongen muziek als zijn *Elfde strijkkwartet*, het *Quartett serioso*. Zelden zette hij zulke extreme emoties zo dicht op elkaar. Compacte motieven krijgen op de vreemdste momenten zoete cantabilelijnen tegenover zich, hoekigheid en norsheid staan plotseling oog in oog met melancholie en vergevingsgezindheid. Wat er in de eerste paar maten al niet de revue passeert... In handen van een minder groot componist was het een rommeltje geworden. Maar Beethoven weet alle tegenstrijdigheden en onevenwichtigheden met elkaar te verzoenen. En hoe: Mendelssohn vond dit kwartet het meest karakteristieke dat Beethoven schreef.

Het kan niet anders of deze extreme muziek werd geschreven door iemand die zich in een merkwaardige gemoedsgesteldheid bevond. Dat is inderdaad het geval; er schuilt een liefdesdrama achter. 'Zijn beveling voor het jonge, brutale meisje was volkomen dwaas,' oordeelden Beethovens vrienden maar Beethoven zelf kende aan haar donkerbruine lokken, donkere ogen en vastberaden temperament allerlei verhevens toe. Ze heette Therese Malfatti, was 18 en gebruikte de beroemde componist als speelbal tot het moment dat hij haar een huwelijksaanzoek deed. Toen was het uit met de pret. De rest van zijn verliefdheidsgevoelens stopte Beethoven toen maar in zijn *Quartett serioso*. Uiteindelijk mocht hij de Voorzienigheid danken; want ja, liever een grillig kwartet dan een grillig huwelijk.

Een boek dat opgang maakte aan het eind van de 19e eeuw, de novelle *Kreutzer-sonate* van Lev Tolstoj. Het is een bittere aanklacht tegen het huwelijk, een verhaal over de verderfelijke krachten van seksualiteit en jaloezie. Een man vertelt over hoe zijn huwelijk gaandeweg veranderde in een bittere strijd der seksen en hoe hij er, omdat hij zijn vrouw verdenkt van overspel, toe kwam haar te vermoorden.

Je moet in **Janáček's** hierop geïnspireerde kwartet geen al te letterlijke weergave van Tolstoj zoeken. Meer verschaft de literaire bron Janáček een algemene impuls. Hij schreef het stuk naar eigen zeggen als protest tegen de despotische positie van de man ten opzichte van de vrouw: 'Ik had [...] vooral de vrouw, en in het bijzonder haar beklagenswaardige positie binnen het huwelijk, in gedachten.' Een globale beschrijving van de delen zou kunnen zijn: tragisch verlangen als de expositie van het komende drama (eerste deel), het besluit om geluk te ervaren dat echter begeleid wordt door een folterend gevoel van schuld (tweede deel), diep berouw van een vervlogen droom en voorboden van een tragedie (derde deel) en de schokkende 'apothecose' van gedwarsboomde gevoelens (vierde deel). De steeds weer terugkerende openingsfrase van het eerste deel zou het liefdesverlangen van de vrouw kunnen uitbeelden.

Het was zijn laatste instrumentale werk. Nog wat liederen en het was op 19 november 1828 afgelopen met hem. **Schubert** was toen 31. Natuurlijk zoek je dan in zo'n strijkkwintet dat hij in de maanden voor zijn dood componeerde, naar tekenen van dat naderende einde. De componist was ziek, en hij wist het – al heel lang ziek. Het kwintet is bepaald geen lichtzinnig werkje. Vooral het schier oneindige Adagio heeft de gemoederen in beroering gebracht. Of gemoederen – het gaat hier om meer. Het is de muziek van de planeten. Transcendent. Tegelijk ijl en vastbesloten. Zowel zoekend als onontkoombaar. De dichter Robert Browning schreef bij monde van zijn personage Abt Vogler over het kwintet, in C grote terts: *'Hark, I have dared and done, for my resting place is found, The C major of this life so, and now I will try to sleep.'*

Een afscheid van het leven, dat echter nog eenmaal datzelfde leven bezingt. Een bestaan waarin ook vrolijkheid was – de finale heeft iets van een Hongaarse dans. Schubert experimenteert in dit kwintet. Met het heftig contrasterend langzame trio van het scherzo, plotseling in vierkwartsmaat, plotseling in een ver afgelegen toonsoort, loopt hij vooruit op Mahler en Bruckner. Heel opvallend ook het gebruik van halve toonafstanden op belangrijke plekken. Het Adagio in E heeft opeens een middenstuk in f, een gebaar dat Schubert kort voor het slot nog sterk ingedikt herhaalt; het scherzo in C, heeft een trio in Des; en dan (spiegelbeeld) die abrupte des óp de slotnoot c van de finale. Ongenadige noten.

Het Tsjechische **Zemlinsky Quartet**, opgericht in 1994, heeft een mooie staat van dienst. Het won prijzen bij de Banff International String Quartet Competition, de Prague Spring International Music Competition en de London International String Quartet Competition, waar het ook de publieksprijs kreeg. Bekroning was de First Grand Prize van de Bordeaux International String Quartet Competition in 2010. Het maakte tournees op vier continenten en heeft meer dan 200 strijkkwartetten op zijn repertoire. Het ontving een Diapason d'Or voor zijn opname van de vroege kwartetten van de Tsjech Dvorák en was het vierde kwartet ter wereld dat al diens strijkkwartetten registreerde.

De in Haarlem geboren cellist **Pieter Wispelwey** was de eerste van een generatie musici die zich even gemakkelijk voelde op de moderne cello als op een barokke 'period' cello. Hij speelt repertoire dat reikt van Bach (twee registraties van de zes suites) tot Schnittke. In 1992 was hij de eerste cellist ooit die de Nederlandse Muziekprijs ontving. Wispelwey is sinds 2009 artistiek leider van het Beauvais Cello Festival. Hij soleerde met orkesten als het Boston en Dallas Symphony, het St. Paul's Chamber Orchestra en het Tokyo Philharmonic. Tot zijn recente opnamen voor Channel Classics behoren de concerten van Lalo, Walton, Prokofjev, Britten en Saint-Saëns (nr 2). De cellist bespeelt een instrument van G.B. Guadagnini uit 1760.

Geschreven door: Stephen Westra

Binnenkort in Muziekgebouw Eindhoven

Zo 23 nov '25	Sabine Meyer, Nils Mönkemeyer & William Youn	Afscheidstournee Sabine Meyer
Do 15 jan '26	Raoul Steffani & Severin von Eckardstein	Schumanns Dichterliebe en Waldszenen
Vr 20 feb '26	Gunar Letzbor & Ars Antiqua Austria	Bibers complete Rosenkranzsonaten

Zullen we Vrienden worden?

M-Friends draagt bij aan het voortbestaan van onze mooie concertzaal en ondersteunt de realisatie van bijzondere projecten. Voor een paar tientjes per jaar ben je al Vriend en natuurlijk krijg je daar ook iets voor terug! Scan de QR-code, lees meer over de voordelen en meld je aan.

